

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 22:1 (2017), SS. 55-82.

FIKHİ VE SİYASİ İHTİLAFLAR BAKIMINDAN İBN ABBAS'IN ASABE RİVAYETİNİN SENED VE METİN AÇISINDAN TAHLİLİ

Recep TUZCU*

Öz

Cahiliyede asabe ailede eli silah tutan erkekler anlamındadır ve mirasın tamamını alır. Fakat Onlar aile ve kabilesini korumak, geçimini temin etmek ve diyetini ödemekle sorumludur. Rivayetlerde Hz. Peygamber asabe kavramını mirasçı, ölene nesepe en yakın ve ölene nesepe en yakın erkek anlamında kullanmaktadır. İslam dini, Sadece eli silah tutan erkeklere değil kadınlara ve çocuklara da mirastan pay vermektedir. Erkek kardeş, kız kardeşe verilen mirasın iki katını alır. Ancak o cahiliyedeki asabe gibi sorumludur. İbn Abbas rivayetinde, asabe kavramı “neseben en yakın erkek” yorumu ile nakledilmektedir. İbn Abbas rivayetinde asabe bu anlamı ile Kuran ve diğer rivayetlere tearuz etmektedir. İbn Abbas rivayeti ilk üç tabakada ferddir. Rivayet, müsned, mürsel ve mevkuf tariklerle nakledilmektedir. Abdurrezzâk, Ahmed b. Hanbel, Buhari, Müslim, müsned, Said b. Mansur, et-Tirmizî ve en-Nesâî ise mürsel tarikinin sahih olduğu kanaatindedir. Hicri ikinci asırda İbn Abbas rivayeti Abdullah b. Tavûs ve Sufyân es-Severî ile meşhur olmuş ve Abbasî siyasetine delil alınmıştır. İbn Abbas tarikinde lafız ve mana değişimine sebebin siyaset olabileceğine işaret etmektedir. Miras konusunda fikhî ihtilafların ortaya çıkmasında İbn Abbas rivayeti etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Asabe, Miras, İbn Abbas, Cahiliye, İslâm.

For The Jurisprudence and Political Conflicts an Analysis Matn and Chain of Report's Ibn Abbas

Abstract

Asabah, can be battle men and taken all inheritance in jahiliyya. But they are responsible protected their family and clan and subsistence and diyat (pay the penalty). The prophet had used term's asabe for inheritor, nearest male relative and nearest relative to dead. Religion İslam gives inheritance not only battle men but also women and childrens. Brother takes two sister's inheritance. But he is responsible to family so asabah as. Report of İbn Abbas is revealed only means of “nearest male relative”. The report of İbn Abbas contains an opposition meanin to the Qur'an and reports. In the first three centuries the report has been transmitted as musnad, mursel and mevkuf. According

* Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı. rtuzcu@gantep.edu.tr

to Abdurrezzâk, Ahmed b. Hanbel, Buhari, Müslim, report of İbn Abbas is authentic. But Said b. Mansur, en-Nesâî and et-Tirmizî, is reserved for Mursel authentic. In the second century İbn Abbas report appear to be committing with Abdullah b. Tavûs and Sufyân es-Sevrî. In addition to this report is taken evidence to state Abbasid politics. Taking evidence is conveyed that is change of matn and mean. Report of İbn Abbas is influential to many judgement conflicts about inheritance.

Key Words: Asabah, Heritage, İbn Abbas, Jahliyya, İslam.

Giriş

"Asabe", Arapçada isim ve mastar olan "*el-Asab*" kökünden gelmektedir. "*el-Asab*" isim olarak sinir, sarmaşık manasınadır. "*Asabe*", '*a-s-b*' kökünden türemiş "*usbe*" veya "*isbe*" şeklinde okunabilen grup ifade ettiğinden kendi lafzından müfredi olmayan bir kelimedir. Mastarı *asabe* ve *asabiyyet* gibi birçok kelime vardır. Lügatte bunların hepsi sarmak, bağlamak, sarıp bağlamak, toplamak biriktirmek, etrafını çevirmek, himaye etmek, kuşatmak, şiddet, kuvvet, yardım ve himaye, baba tarafından olan yakın akrabalar anlamınadır.¹ Kur'an'da dört yerde "*usbeh*" şeklinde zikredilir. Bu kavram lügatta üç ile on arası, on ile on beş arası, kırk, altmış ve büyük bir cemaat anlamınadır.² Aynı kökten gelen "*Asabiyyet*" kavramı "*taassub*" anlamında; dört elle sarılmak, titizlik göstermek, müdafaa ve himaye etmek "ala" harfi ceri ile "*asabiyyet icra etmek*" anlamında kullanılmıştır.³ Tarihi süreçte asabe kavramı farklı anlamlarla kullanılmıştır. Cahiliyede "*asabe*"; kan akrabalığından doğan asabelik, köle ve câriyeyi hürriyetine kavuşturmaktan doğan asabelik olarak ikiye ayrılırdı. Cahiliye'de mirası sadece "*asabe*" olanlardan eli silah tutan erkek akrabalar, köle azat eden ve anlaşmalı mevlâlar da asabe olarak mevlâsının mirasının tamamını almaktaydı.⁴ Fikhî terim olarak "*asabe*", miras bırakana doğrudan veya erkek vasıtasıyla bağlı bulunan mirasçılar; sayıları on ile kırk veya zayıf bir görüşe göre

¹ İbn Faris, Ebul-Huseyn Ahmed b. Faris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, Thk. Abdusselam Muhammed Harun, Dâru'l-Fikr, y.y. 1979/1399, c. IV, s. 336 (عصب-Asabe Maddesi); İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükrem, *Lisânü'l-Arab*, 1. baskı., Dâru's-Sadr, Beyrut, t.y., c. I, s. 602 (عصب-Asabe Maddesi).

² Yusuf, 12/8; Kasas, 28/76; İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed, Abdurrahman b. İdris, *Tefsirü İbn Ebî Hâtim*, Thk. Esad b. Muhammed et-Tayyib, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Baz, Mekke, 1997/1417, c. VII, s. 2105; Orhan Atalay, "Kur'an'da sosyal grup ifade eden kavramlar", *Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2001, S. 16, s. 197-231.

³ Bkz. Ali Yardım, "Asabiyyet Milliyetçilik mi dir", *Kubbealtı mecmuası*, Ekim, 1977 S. 4, s. 21-22. (Asabiyyet ile ilgili rivayetlerin tahlil ve hadis ilmi açısından değerlendirmesini bir başka çalışma olarak ele alacağız.)

⁴ Joseph Shacht, "miras", *İslam Ansiklopedisi*, MEB, İstanbul, 1993, c. VIII, s. 350.

yetmiş arasında değişen sayıda birbirlerine destek veren, yardım eden bir grup için kullanılır.⁵

Hadis edebiyatında yer alan rivayetlerde "asabe" kavramına erkek ve kadın ayrımı yapmadan "mirasçı" anlamı⁶, ikinci olarak mirasçılardan kalanı alan "neseben en yakın erkek"⁷ veya "en yakın akraba"⁸ anlamı siyak ve sibaktan anlaşılmaktadır. İbn Abbas rivayetinde "Allah'ın kitabına göre mirasçılar arasında hisseleri taksim ediniz. Onlardan artan miras, neseben en yakın erkeğindir."⁹ asabe yerine "neseben en yakın erkek" anlamı nassla ve asarla tearuz halindedir. İbn Abbas'ın: "Eğer bir kimse ölür de çocuğu bulunmaz ve bir kız kardeşi kalırsa terekesinin yarısı onundur" ayetinde Allah "çocuğu yoksa" demesine karşılık siz kız kardeşe yarım hisse vardır diyorsunuz"¹⁰ ifadesi görüşünü Kur'an'la temellendirdiği görülmektedir. İbn Abbas'ın asabe yorumuna "kalan mirasta" aynı yakınlıkta olan kız kardeşi erkek kardeş bulunduğu mirastan mahrum edeceği hükmüne delil aldığı görülmektedir. Ama bu hüküm, Kur'an, nakledilen asâr ve sahabe uygulamalarına tearuz etmektedir.

Birinci olarak Kur'an'ın "Anne baba ve akrabaların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Anne, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, terekede bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir"¹¹ ayetine aykırıdır. Ayette kız kardeş erkek kardeşle ebeveyne ve kardeşlerine en yakın akraba olduğuna sabittir. İkinci ayette: (Ey Peygamber senden miras konusunda bilgi istiyorlar. Deki: İşte Allah ikinci dereceden

⁵ Hayreddin Karaman, "Asabe", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul,1991, c. 3, s. 452-453; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri sözlüğü*, Rağbet, İstanbul, 1998, s. 21.

⁶ Abdurrezzâk b. Hemmâm es-Sanânî, *el-Musannef, Thk.*, Habiburrahman A'zâmî, el-Meclisü'l-İlmi, Beyrut, 1983, c. VIII, s. 291; Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmius-Sahih*, Thk. Mustafa Dib Boğa, 3. Baskı., Dâru İbn Kesîr, Yamame Beyrut, 1987, Ferâiz, 3, 11, 14 (c. VI, s. 2476, 2478, 2480) ; İstikrâz, 11 (c. II, s. 845); Tefsir, 273 (c. IV, s. 1795); Müslim, b. Haccâc Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî , *Sahih*, Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, I-VI, Beyrut t.y., Ferâiz, 5, 16 (c. III, s. 1234, 1237); Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *es-Sünen*,Thk. Fevâz Ahmed Zemirî v.d., 2 c., Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1986, Feraiz, 24; Said b. Mansur b. Şu'be el-Horasanî, *Sünen*, Thk. Habiburrahman el-Azami, Darusselefiye, I. Baskı, Hindistan, 1403-1982, c. I, s. 18.

⁷ Abdurrezzâk, *Musannef*, c. X, s. 249; Müslim, *Sahih*, Ferâiz, 2-3 (c. III, s. 1233); Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmiü's-sahih*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir v.d., I-V., Dârü İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., Ferâiz, 4,6,8, 14 (c. VI, s. 2476, 2477, 2478, 2480; Dârimî, Feraiz, 28, (c. II, s. 264).

⁸ Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer el-Bağdâdî, *Sünen*, Thk. Es-Seyyid Abdullah b. Haşim Yemanî el-Medenî, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1966-1386, 10, c. IV, s. 44.

⁹ Abdurrezzâk, *Musannef*, c. X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, c. VIII, s. 283; Tirmizî; *el-Câmiü's-sahih*, Ferâiz, 4,6,8,14 (c. VI, s. 2476, 2477, 2478, 2480); Müslim, *Sahih*, Ferâiz, 2-3 (c. III, s. 1233); Tirmizî, *el-Câmiü's-sahih*, Ferâiz, 8 (c. IV, s. 418).

¹⁰ Abdurrezzâk, *Musannef*, c. X, s. 254; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad, 1933/1352, c. VI, s. 233.

¹¹ Nisâ 4/7.

mirasçılar hakkında sizi bilgilendiriyor: Bir erkek çocuksuz olarak ölür fakat ana-baba bir kız kardeşi mirasçı olursa, terekenin yarısı o kız kardeşe ait olur. Şayet bir kadın çocuksuz olarak ölür ve bir tek erkek kardeşi mirasçı olursa, terekenin tamamı o erkek kardeşe ait olur. Ama çocuksuz ölen bir erkeğin iki kız kardeşi varsa, bu durumda terekenin üçte ikisi bu kız kardeşlere ait olur. Şayet kardeşler erkek ve kız iseler, bu takdirde miras taksimi erkeğe iki, kadına bir pay şeklinde yapılır. İşte Allah size bu hükümleri detaylıca açıklıyor ki miras konusunda yanılmayasınız, yanlış yapmayasınız (Unutmayın ki) Allah her şeyi bilir.”¹²

İkinci olarak İbn Abbas dışında sahabeden nakledilen asar ve uygulama ile tearuz halindedir. Hadis kitaplarında nakledilen asâr; sadece erkeğin değil kadının da “Kız kardeşleri, kızlarla birlikte asabe yapınız.”¹³ Sadece nesep yoluyla, rahim yolu annesinin babası, dayı ve teyzenin ¹⁴ ve velâ yolu¹⁵ ile asabe olunacağını haber vermektedir. Bu rivayetlerden anlaşılan sadece erkeklerin değil kadınların da asabe olacağı açıktır.

1. İbn Abbas rivayetinin Tahlili

Hadis kitaplarının kronolojisinde İbn Abbas rivayetini isnadı ve metni açısından tahlil ve tenkit etmek istiyoruz.

1.1. İsnad Tahlili

İbn Abbas rivayetini hadis kitaplarındaki kronolojisinde incelediğimizde isnadı açısından müsned, mevkuf, mürsel, munkatî’ şekillerde nakledildiği söylenebilir. Abdurrezzâk’ın Ma’mer vasıtasıyla rivayeti¹⁶, Abdullah b. Tavûs, Tavûs b. Keysân, İbn Abbas, Hz. Peygamber tarikiyle Ahmed b. Hanbel¹⁷, Müslim¹⁸, Ebû Davud¹⁹, İbn Mace²⁰ ve Ed-Dârekutnî²¹ de nakletmektedir. Et-

¹² Nisâ 4/176.

¹³ Bkz. İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *el-Musannef*, Thk. Muhammed Avvame, Dârü’l-Kible, Cidde, 2006, c. VIII, s. 342; (Dârimî, mevkuf olarak Zeyd b. Sabit’ten nakletmektedir) bkz. Dârimî, Feraiz, 28 (c. II, s. 264); (Tirmizî baba başlığında görüşü olarak yer verir) Tirmizî, *el-Câmiü’s-sahîh*, Ferâiz, 11 (c. VI, s. 2478).

¹⁴ Abdurrezzâk, *Musannef*, c. XV, s. 231; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. IV, s. 1938, c. XI, s. 338-340; Dârimî, Ferâiz, 24 (c. II, s. 264).

¹⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. XI, s. 266; Dârimî, Ferâiz, 4 (c. II, s. 446); Tirmizî ise bu rivayeti delil almayarak “asabesi olmayanın mirası beytulmal’a verilir, amel bunun üzerinedir,” demektedir. Bkz. Tirmizî, *el-Câmiü’s-sahîh*, Feraiz 14 (c. IV, s. 423).

¹⁶ Abdurrezzâk, *Musannef*, c. X, s. 249.

¹⁷ Ahmed, *Musned*, c. V, s. 53.

¹⁸ Müslim, *Sahih*, Feraiz, 4 (III, 1233).

¹⁹ Ebû Davud, Süleyman b. el-Eş’as, *Sünen*, Dârü’l-Kütübî’l-Arabî, Humus, 1973, Feraiz, 7 (c. II, s. 137).

²⁰ İbn Mace, *Sünen*, Feraiz, 10 (c. II, s. 915).

²¹ Dârekutnî, *Sünen*, c. V, s. 124.

Tirmizî²²ve En-Nesâî²³ rivayetini bu tarikini sadece tenkit için zikretmektedirler. Söz konusu rivayetini isnadları aşağıdaki şekildedir:

1.1.1. Ma'mer Tariki

1. Abdurrezzâk, Ma'mer> Abdullah b. Tavûs> Tavûs b. Keysân> Abdullah İbn Abbas, Hz. Peygamber (sav) isnadıyla nakletmektedir.²⁴

2. Ahmed, Abdurrezzâk> Ma'mer> Abdullah b. Tavûs> Tavûs b. Keysân> Abdullah İbn Abbas, Hz. Peygamber (sav) isnadıyla nakletmektedir.²⁵

3. Müslim, İshak b. İbrahim- Muhammed b. Rafi'-Abd ibn Humejd aynı tabakadan üç ravi vasıtasıyla> Abdurrezzâk> Ma'mer> Abdullah b. Tavûs> Tavûs b. Keysân> Abdullah İbn Abbas, Hz. Peygamber (sav) isnadıyla nakletmektedir.²⁶

4. Ebû Davûd, Ahmed b. Salih- Mahled b. Halid (Rivayetini metni bu raviden nakledilmiştir) > Abdurrezzâk> Ma'mer> Abdullah b. Tavûs> Tavûs b. Keysân> Abdullah İbn Abbas, Hz. Peygamber (sav) isnadıyla nakletmektedir.²⁷

5. İbn Mace, el-Abbas b. Abdilazim el-Anberî Abdurrezzâk> Ma'mer> Abdullah b. Tavûs> Tavûs b. Keysân> Abdullah İbn Abbas, Hz. Peygamber (sav) isnadıyla nakletmektedir.²⁸

Abdurrezzâk'ın, Ma'mer'den²⁹ rivayeti; Abdullah b. Tavûs (ö. 131)³⁰, Tavûs b. Keysân (ö.105)³¹, İbn Abbas (ö. 68) vasıtasıyla ilk üç nesilde ferddir. el-Buhârî, bu rivayeti Abdurrezzâk bazı rivayetleri İbrahim b. Meymun'u³² zikretse de İbrahim b. Meymun vasıtasıyla Ma'mer'den rivayeti mahfuzdur demektir.³³ el-

²² Tirmizî, *el-Câmiü's-sahîh*, Feraiz, 4 (c. IV, s. 418).

²³ Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdurrahman, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Thk. Abdulgaffar Süleymân el-Bündârî- Seyyid Kevserî Hasen, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1991/1411, Ferâiz, 11 (c. IV, s. 71).

²⁴ Abdurrezzâk, *Musannef*, c. X, s. 249.

²⁵ Ahmed, *Musned*, c. V, s. 53.

²⁶ Müslim, *Sahih*, Feraiz, 4 (c. III, s. 1233).

²⁷ Ebû Davûd, *Sünen*, Feraiz, 7 (c. II, s. 137).

²⁸ İbn Mace, *Sünen*, Feraiz, 10 (c. II, s. 915).

²⁹ Hafız, sikadır. Bkz., Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Siyeru Alâmu'n-Nübelâ*, Thk. Şuayb el-Arnaud, Müessesür-risâle, Beyrut, t.y., c. V, s. 13.

³⁰ Nesâî, Ahmed b. Salih, Ed-Dârekutnî ve Zehebî, onun sika olduğunu haber vermektedir. Bkz. Zehebî, *Tarih*, c. III, s. 679; Ebû Abdillâh Mogaltay b. Kılıç b. Abdillâh el-Bekçerî el-Misrî el-Hukerî el-Hanefî, *İkmalü't-Tehzîbi'l-Kemâl Fî Esmâ'i'r-Rical*, Thk. Ebû Abdurrahman Adil b. Muhammed v.d., el-Farûh el-Hadiseti, I. Baskı, yy., 2001, 1422, c. VII, s. 412.

³¹ Sufyan b. Uyeyne, İbn Abbas'tan tabiinin rivayetlerinde Tavûs'u tercih etmektedir. Güvenilen bir ravidir. Bkz. Mogaltay b. Kılıç, *İkmalü't-Tehzîb*, c. VII, s. 412.

³² İbn Ebî Hatim, babasından nakille İbrahim b. Meymun es-Sanânî'nin sika olduğunu haber vermektedir. Bkz. İbn , b. Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Dâru İhyâu Türesi'l-Arabî, I. Baskı, Beyrut, 1952, 1271, c. II, s. 134.

³³ Buhârî, *Tarihu'l-Kebîr*, s. 325.

Buhârî'nin, bu sebeble Abdurrezzâk Ma'mer tarikini nakletmemesi de Abdurrezzâk'ın isnadda tesviye tedlisi yaptığı ve inkita sebebi ile illetli olduğu görüşü etkili olmalıdır. et-Tirmizî ise, Abd b. Humejd, Abdurrezzâk, Ma'mer, İbn Tavûs, Tavûs, İbn Abbas tarikiyle hasen, Tavûs'tan mürsel olarak nakledilmesinin daha sahih (mahfuz) olduğunu dile getirmektedir.³⁴ el-Buhârî rivayette inkita bulunduğu, et-Tirmizî mürsel olarak mahfuz olduğuna işaret etmektedir. Aynî ise, bu rivayet konusunda "isnadın müsned ve ve mürsel olması tearuz ettiğinde tercih yapılmadığında, müsned olan tercih edilir" demektedir.³⁵ Bu duruma ilaveten rivayetin mu'an'an nakledilmesi isnadında bir inkata olabileceği şüphesi oluşturur. Ancak el-Bâcî, Ma'mer'in Abdullah b. Keysân hakkında "Onun gibi daha fakih birinin oğlunu görmedim" sözü Abdullah'la likasına işaret etmektedir.³⁶

Ma'mer'den nakledilen ilk tarik üç nesilde, isnadı muttasıl ve ravileri sikadır. Ancak el-Buhârî'nin rivayetin isnada yönelik Ma'mer'den sonra inkıtın varlığına işareti ve En-Nesâî'nin rivayetin Mürsel olduğu tenkitleri göz ardı edilmemelidir. Ancak rivayet Abdullah b. Tavûs'tan Ma'mer dışında Vüheyb, Ravh ve Ziyad adlı ravilerle yaygınlaştığı ve mutabî tariklerin varlığı rivayeti müsned olduğuna işaret eder. Ancak Buhârî ve Nesâî açısından rivayetin isnadı *munkatıdır*.

1.1.2. Vüheyb Tariki

Vüheyb tariki Ma'mer'le aynı tabakadan olup onun mutabîdir. İbn Ebî Şeybe-Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Âdem³⁷, Ed-Dârimî, Müslim b. İbrâhim³⁸ vasıtasıyla, el-Buhârî, Musâ b. İsmail³⁹, Müslim b. İbrahim⁴⁰ ve Süleyman b. Harb⁴¹ vasıtasıyla, Müslim, Abdul'alâ b. Hamad en-Nursî⁴², Et-Tirmizî, Abdullah

³⁴ Tirmizî, *el-Câmiü's-sahih*, Feraiz, 8 (c. IV, s. 418).

³⁵ Bedrüddin el-Aynî, Mahmud b. Ahmed, *Umdetül-Karî fi Şerhi Sahih'il-Buhârî*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1971, c. XXXIV, s. 13.

³⁶ Ebu'l-Velîd el-Bâcî, Süleyman. Halef b. S'ad, *et-Tadil ve'l-Cerh Limen Harrece lehu'l-Buhârî fi Câmiü's-Sahih*, Thk. Ebû Labâbe Huseyn, Dâru'l-Livâ, I. Baskı, Riyâd, 1986/1406, c. II, s. 823.

³⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, Feraiz, 21, (c. VIII, s. 283); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 310. (bkz. Yahya b. Adem sikadır. Bkz. İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Dâru sâdir, 1. Baskı, Beyrut, 1968, c. VI, s. 402).

³⁸ Dârimî, *Sünen*, Feraiz, 28, c. II, s. 464.

³⁹ Buhârî, *el-Câmius-Sahih*, Feraiz, 4 (c. VI, s. 2476).

⁴⁰ Buhârî, *el-Câmius-Sahih*, Feraiz, 6 (c. VI, s. 2477). (Müslim hafız ve sikadır. bkz. Zehebî, *Tarihu'l-İslâm Vefeyâtü Meşâhîril-A'lâm*, Thk. Ömer Abdusselam Tedmiri, Dâru'l-kütübü'l-Arabiyye, Beyrut, 1987/1407, c. V, s. 701.

⁴¹ Buhârî, *el-Câmius-Sahih*, Feraiz, 8 (c. VI, s. 2478). (Süleyman b. Harb sika ve memun bir ravidir. Bkz., Zehebî, *Siyer*, c. XIX, s. 315.)

⁴² Müslim, *Sahih*, Feraiz, 2 (c. III, s. 1233).

b. Abdirrahman⁴³, En-Nesâî, Hibbân b. Hilal⁴⁴, Muhammed b. Ma'mer el-Bahrânî⁴⁵, vasıtasıyla hepsi Vüheyb b. Halid'den⁴⁶ rivayeti Abdullah b. Tavûs, Tavûs b. Keysân, Abdullah İbn Abbas isnadıyla Hz. Peygamber'den (sav) müsned olarak nakletmektedirler.

Rivayetler Tahriç eden kaynaklarda aşağıdaki şekildedir:

1. İbn Ebî Şeybe, Yahya b. Âdem, Vüheyb b. Halid Abdullah b. Tavûs Tavûs b. Keysân, İbn Abbas, Hz. Peygamber

2. Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Âdem, Vüheyb b. Halid Abdullah b. Tavûs Tavûs b. Keysân, İbn Abbas, Hz. Peygamber

3. Ed-Dârimî, Müslim b. İbrâhim, Vüheyb b. Halid Abdullah b. Tavûs Tavûs b. Keysân, İbn Abbas, Hz. Peygamber

4. el-Buhârî Musâ b. İsmail-Müslim b. İbrahim, Vüheyb b. Halid Abdullah b. Tavûs Tavûs b. Keysân, İbn Abbas, Hz. Peygamber

5. Müslim, Abdul'alâ b. Hamad en-Nursî, Vüheyb b. Halid Abdullah b. Tavûs Tavûs b. Keysân, İbn Abbas, Hz. Peygamber

6. Et-Tirmizî, Abdullah b. Abdurrahman, Vüheyb b. Halid Abdullah b. Tavûs Tavûs b. Keysân, İbn Abbas, Hz. Peygamber

7. En-Nesâî, Hibbân b. Hilal, Muhammed b. Ma'mer el-Bahrânî, Vüheyb b. Halid Abdullah b. Tavûs, Tavûs b. Keysân, İbn Abbas, Hz. Peygamber

en-Nesâî rivayeti üç ayrı tarik⁴⁷le nakletmektedir. Ed-Dârekutnî de rivayeti iki ayrı tarik⁴⁸le Vüheyb'ten rivayeti En-Nesâî ile aynı tarik⁴⁸le nakletmektedir.⁴⁸

Ravi olarak Ma'mer b. Raşid ve Vüheyb karşılaştırıldığında Ma'mer daha sika bir ravidir. Ancak rivayet kitaplarında Vüheyb tarikinin kabul görmesi El-Buhârî'nin Ma'mer tarihi hakkında isnadda inkita eleştirisi etkili olmalıdır. Bununla birlikte el-Buhârî'nin rivayetini naklettiği Vüheyb hakkında "lâ bes'e bih" adilin en alt seviyesindedir. el-Bâcî'nin "zayıf ravilerden rivayeti yok gibidir"

⁴³ Tirmizî, *el-Câmiü's-sahîh*, Feraiz, 8 (c. IV, s. 418). (Tirmizi Abd b. Humejd, Abdurrezzâk, Mamer, İbn Tavus, Tavus, İbn Abbas tarihiyle hasen olduğunu Tavus'tan Mürsel olarak naklaedilen rivayetin sahih olduğunu dile getirmektedir.)

⁴⁴ Nesâî, *Sünen*, Feraiz, 11 (c. IV, s. 71.) Sika, sebt ve hüccettir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakat*, c. VII, s. 239).

⁴⁵ İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şehâbeddin Ahmed, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1. Baskı, Dâru Sadır, Beyrut, 1968, c. III, s. 136.

⁴⁶ Tirmizî ashabu'l-hadisten la be'se bih, İbn Hibbân sika sikadır dedi. el-Bacî, ömrünün sonuna doğru ama oldu. Neredeyse zayıf ravilerden rivayeti yok gibidir demektir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, *Mesâilü'l-İmâm Ahmed Kitabu'l-İlel ve Ma'rifeti'r-Ricâl li Ahmed b. Hanbel*, Thk. Vasıyyullah b. Muhammed b. Abbas, Mektebetü'l-İslâmî Beyrut, 1408/1988, c. II, s. 63; İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, *es-Sikât*, Thk. es-Seyyid Şerîfüddin Ahmed, Dâru'l-Fikir, 1. Baskı, Beyrut, 1975-1390, c. II, s. 345; Ebu'l-Velîd el-Bâcî, *e't-Ta'dîl vel-Cerh*, c. XIII, s. 1197.)

⁴⁷ Nesâî, *Sünen*, Ferâiz, 11 (c. IV, s. 71).

⁴⁸ Bkz. Dârekutnî, *Sünen*, c. V, s. 125.

açıklması da tadilden çok az cerh edildiğine işaret vardır. Muhtemeldir ki En-Nesâî'yi, bu tenkitler, "Vüheyb sika ve me'mun olsa da Sufyân es-Sevrî tariki daha sahihtir" kanaatine sahip kılmıştır. Bu açıdan Vüheyb tariki *müsned* olsa da şazdır. Ancak rivayet tahrir ettiği Ravh b. El-Kasım tariki gibi Vüheyb tariki gibi *müsned* ve *mutabi* tariklerin varlığı sebebiyle *sahih li gayrihi* derecesindedir.

1.1.3. Ravh b. el- Kasım Tariki

Ma'mer'le aynı tabakadan Ravh b. el- Kasım tariki de rivayete mutabaat etmektedir. el-Buhârî ve Müslim> Ümmeyye b. Bistam b. Münteşir el-Ayşî⁴⁹> Yezid b. Zürey Ebû Muaviye el-Basrî el-Ayşî⁵⁰> Ravh b. el-Kasım⁵¹> Abdullah b. Tavûs> Tavûs b. Keysân> Abdullah b. Abbas⁵² isnadıyla Hz. Peygamber(sav)'den müsned olarak nakletmektedirler.

Ed-Dârekutnî de, Muhammed b. Abdillâh b. İbrahim, Muaz b. Müsenna, Muhammed b. Minhal, Yezîd b. Zürey' vasıtasıyla aynı isnadla nakletmektedir.⁵³ Ümmeyye b. Bistam, "saduk" olsa da rivayetin bu tariki de ravileri sika ve isnadı muttasıldır. İsnadı açısından mutabîleri bulunan delil alınabilecek *sahih* bir rivayettir.

1.1.4. Sufyân es-Sevrî tariki

en-Nesâî, bu rivayeti Ma'mer'le aynı tabakadan Sufyân es-Sevrî tarikiyle nakletmektedir. En-Nesâî, rivayeti Ahmed b. Süleymân er-Ruhâvî⁵⁴, Ebû Dâvud Ömer b. Saîd el-Huferî⁵⁵, Sufyân es-Sevrî, Abdullah b. Tavûs, Tavûs b. Keysân isnadıyla, Hz. Peygamber (sav)'den⁵⁶ mürsel olarak nakletmektedir.

H. Peygamber	-	H. Peygamber
-	İbn Abbas	İbn Abbas
Tavûs	Tavûs	Tavûs
Abdullah b. Tavûs	Hişam b. Hucr	Hişam b. Hucr

⁴⁹ İbn Ebî Hatim, onun hakkında, saduk derken İbn Hibbân onu sika ravilerden saymaktadır. Bkz. İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Tadîl*, c. II, s. 303; İbn Hibbân, *Sahîhu İbni Hibbân bi tetîbi İbni Belbân*, Thk. Şuayb el-Arnaud, Muessesetu'r-Risâle 2. Baskı, Beyrut, 1414/1993, c. VIII, s. 123.

⁵⁰ Sikadır. Bkz., Zehebî, *Siyer*, c. XV, s. 307.

⁵¹ Sikadır. Bkz. Zehebî, *Siyer*, c. XI, s. 490.

⁵² Buhârî, *el-Câmius-Sahih*, Feraiz, 14 (c. VI, s. 2480); Müslim, *Sahih*, Feraiz, 2-3 (c. III, s. 1233).

⁵³ Dârekutnî, *Sünen*, c. V, s. 124.

⁵⁴ Sika emin ve memundur. Bkz. İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, c. XI, s. 133.

⁵⁵ Sika ve saduktur. Bkz., İbn Sa'd, *Tabakât*, c. VI, s. 403.

⁵⁶ Bkz. Nesâî, *Sünen*, Feraiz, 11 (c. IV, s. 71).

Sufyân es-Sevrî	Sufyân es-Sevrî	Sufyân es-Sevrî
Ebû Dâvud Ömer b. Saîd el-Huferî	Saîd b. Mansûr	Mervan b. Muhammed,
Ahmed b. Süleymân er-Ruhâvî		Ömer b. el-Hasen b. Ali eş-Şeybânî, Ahmed b. Muhammed b. Bekr, Hişam b. Halid,
en-Nesâî		ed-Dârekutnî

Tablo:1 Nesâî açısından İbn Abbas rivayetinin mahfuz isnadı Mürseldir.

en-Nesâî, Sufyân es-Sevrî'nin Vüheyb isnadı daha mahfuzdur. Çünkü Vüheyb sika ve me'mun olsa da, es-Sevrî daha sika olmasıyla bu tarik daha doğru olandır (mahfuzdur) demektedir.⁵⁷ Ed-Dârekutnî de en-Nesâî ile aynı isnadla⁵⁸ rivayeti mürsel olarak nakletmektedir.

Kaynaklarda Sufyân es-Sevrî rivayetinin isnadı; müsned, mürsel ve mevkuf üç ayrı şekilde nakledildiği görülmektedir. Said b. Mansur rivayeti Abdullah b. Tavûs tabakasına muatbaat eden Sufyân es-Sevrî'den İbn Tavûs, Tavûs b. Keysân vasıtasıyla Nebi (sav)'den "Miras malını mirasçılara veriniz. Geri kalanı "en yakını olan erkeğe" ya da şöyle dedi: "en yakın akrabasına veriniz" ⁵⁹ mürsel olarak nakledilmektedir. İkinci tarik olarak Said b. Mansur, Sufyân es-Sevrî, Hişam b. Hucr⁶⁰ vasıtasıyla Tavûs, İbn Abbas'tan⁶¹ mevkuf olarak nakletmektedir. Ed-Dârekutnî ise bu tarihi de Ömer b. el-Hasen b. Ali eş-Şeybânî, Ahmed b. Muhammed b. Bekr, Hişam b. Halid, Mervan b. Muhammed, Sufyân, Hişam b. Hucr, Tavûs, İbn Abbas isnadıyla, Hz. Peygamber'den (sav) ⁶² merfu olarak nakletmektedir.

en-Nesâî, Vüheyb rivayetleri yerine; Sufyân, İbn Tavûs, Tavûs vasıtasıyla ref edilen mürsel tarihi mahfuz görür. Said b. Mansur'un da naklettiği ikinci mevkuf tarik ravilerinden Hişam b. Hucr'un tenkide uğraması sebebiyle şazdır.

⁵⁷ Bkz. Nesâî, *Sünen*, Feraiz, 11 (c. IV, s. 71). (İbn Ebî Hatim, Sufyan es-Sevrî Vüheyb'den daha hafızdır. Vüheyb sika ve memundur. Fakat es-Sevrî rivayeti daha doğruya benzemektedir.)

⁵⁸ Dârekutnî, *Sünen*, c. IV, s. 72.

⁵⁹ Said b. Mansur, *Sünen*, c. I, s. 96.

⁶⁰ Hişam b. Hucr hakkında İbn Maîn ve Ahmed b. Hanbel'in zayıf olması yönünde tenkidleri vardır. İbn Hacer sebebi zikredilmeden cerhedildiği ve onu tevsik edenlerin olduğunu ve sünnet sahibi biri olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Zehebi, *Siyer*, c. III, s. 544; Moğaltay b. Kılıç, *İkmalü Tezhibul-Kemal*, c. XII, s. 137; İbn Hacer, *Lisânu'l-mizân*, I-VII, Thk. Dâiretu'l maârifu'l-nazzâmiyye, Müessesetü'l-a'lâmi lil matbuât, 3. Baskı, Beyrut, 1406, c. IX, s. 440.

⁶¹ Said b. Mansur, *Sünen*, c. I, s. 96.

⁶² Dârekutnî, *Sünen*, c. IV, s. 72.

Ed-Dârekutnî rivayeti, Hişam Hucr vasıtasıyla merfu olarak nakletmektedir. En-Nesâî'nin de tercih ettiği üzere Sufyân tariki *mürsel mahfuzdur*.

1.1.5. Ziyâd b. Sa'd Tariki

Ed-Darekutnî rivayeti Ma'mer'le aynı tabakadan Ziyad b. Sa'd tarikiyle de merfu olarak nakletmektedir. ed-Darekutnî, bu rivayeti Abdulkakî b. Kan'î⁶³, Ali Abdussamed et-Tayalisi⁶⁴, Halid b. Yûsuf es-Semtî,⁶⁵ Ziyad b. S'ad⁶⁶ vasıtasıyla Abdullah b. Tavûs, Tavûs b. Keysân, Abdullah İbn Abbas, Hz. Peygamber'den nakletmektedir.⁶⁷ Ancak ravilerinden Abdulkakî b. Kan'î ve Halid b. Yûsuf es-Semtî tenkide uğramıştır. Rivayet iki ravisi açısından *isnadı zayıftır*.

Sonuç olarak hadis kitapları kronolojik olarak Ma'mer, Abdurrezzâk ve Said b. Mansur'un İbn Abbas rivayetini tahrir ettikleri görülmektedir. Rivayetin isnadı ilk üç tabakada ravileri Abdullah b. Tavûs, Tavûs b. Keysân ve İbn Abbastır. Bu açıdan rivayet *ferd* bir rivayettir. Ma'mer b. Raşid vasıtasıyla Abdurrezzâk'ın naklettiği rivayeti; İbn Hanbel, Müslim, Ebû Davud ve İbn Mace de tahrir etmiştir. el-Buhârî'ye göre Ma'mer ve Abdullah b. Tavûs arasında bir ravi düşmüş rivayetin isnadında *inkita* vardır. Ancak yukarıda zikredildiği üzere el-Bâcî, Ma'mer'in Abdullah b. Keysân'la *mülakatına* işaret etmektedir. Aynî de rivayetin *müsned* olduğuna işaret etmektedir. en-Nesâî ise, Sufyân es-Sevrî, Abdullah b. Tavûs vasıtasıyla Tavûs'tan naklettiği rivayet *mürsel* ve *mahfuzdur*. el-Buhârî, Vüheyb ve Sufyân es-Sevrî'yi güvenilirlikleri açısından değerlendirmede, sika bir ravi olarak *müsned* rivayeti tercih ettiği söylenebilir. Çünkü en-Nesâî, "Vüheyb sika ve me'mun olsa da, Sufyân es-Sevrî daha *sikadır* " demektedir.⁶⁸ Rivayetin ikinci tarikini, İbn Ebî Şeybe, İbn Hanbel, ed-Dârimî, el-Buhârî, Müslim, et-Tirmizî ve en-Nesâî, Vüheyb vasıtasıyla Ma'mer'e *mutabî* olarak nakletmektedirler. Ravh b. el-Kasım *saduk* ve Ziyâd b. Sa'd tarikinde ravilerinden Abdulkakî b. Kan'î ve Halid b. Yûsuf es-Semtî tenkide uğramış zayıf ravilerdir. Bu iki tarik de müsned olmakla birlikte isnadı ravileri sebebi ile *hasen* ve *zayıftır*. Ma'mer tarikinin mütabii olan Vüheyb, Ravh b. el-Kasım tariklerinin hasen ve mutabaat sebebiyle *sahih li gayrihi* seviyesindedirler.

⁶³ Sika bir ravidir. Ancak ömrünün son iki yılında ihtilat etmiştir. bkz. Zehebi, *Siyer*, c. XXX, s. 23; *Tarih*, c. VIII, s. 33.

⁶⁴ Sikadır. Bkz. Hatib el-Bağdadi, *Tarih-i Bağdat*, c. XIII, s. 479.

⁶⁵ Zayıftır. Bkz., İbn Hacer, *Lisan*, c. III, s. 350.

⁶⁶ Sika ve sebtir. Bkz. Zehebî, *Siyer*, c. XIII, s. 326.

⁶⁷ Dârekutnî, *Sünen*, c. IV, s. 44.

⁶⁸ Nesâî, *Sünen*, Feraiz, 11 (c. IV, s. 71) .

H.z. Peygamber	H.z. Peygamber	H.z. Peygamber	H.z. Peygamber	H.z. Peygamber
İbn Abbas	İbn Abbas	İbn Abbas	-	İbn Abbas
Tavûs	Tavûs	Tavûs	Tavûs	Tavûs
Abdullah b. Tavûs	Abdullah b. Tavûs	Abdullah b. Tavûs	Abdullah b. Tavûs	Abdullah b. Tavûs
	Vüheyb b. Halid	Ravh b. el- Kasım	Sufyân es- Sevrî	
Ma'mer	Yahya b. Âdem -Musâ b. İsmail- Müslim b. İbrahim	Yezid b. Zürey	Ebû Dâvud Ömer el- Huferî	Abdülbakî b. Kan'î
Abdurrezzâk,	İbn Şeybe, İbn Hanbel, Dârimî, el- Buhârî, Müslim, et- Tirmizî	Ümmeyye b. Bistam el- Aysî	Ahmed er- Ruhâvî	Ziyad b. S'ad
		el-Buhârî, Müslim	en-Nesâî	Halid es- Semtî,
				Ali et- Tayalîsî
				ed-Darekutnî
<i>Munkatı</i>	Sahih li Gayrihi	Sahih	Mürsel	Zayıf

Tablo:2 İbn Abbas rivayet tariklerinin sıhhat değerleri.

1.2. Rivayetin Metin Tahlili

Ma'mer tariki rivayet metni açısından tahlil edildiğinde; farklı lafızlarla nakledildiği görülmektedir. Kronolojik olarak ilk tarik Abdurrezzâk'ın Ma'mer b. Raşid'den rivayetini esas alarak değerlendirme yapacağız. Bu rivayetin metni: "İقسم المال بين أهل الفرائض على كتاب الله ، فما تركت الفرائض فلاولى رجل ذكر"⁶⁹ lafzıyla nakledilmektedir. Anlamı "Allahın kitabına göre mirasçılar arasında mirası taksim ediniz. Mirasçılardan arta kalanı neseben en yakını olan erkeğe veriniz" şeklindedir. İbn Hanbel, Müslim ve İbn Mâce'in rivayet metninde lafızda bazı

⁶⁹ Abdurrezzâk, *Musannef*, c. X, s. 249. "İقسم المال بين أهل الفرائض على كتاب الله ، فما تركت الفرائض فلاولى رجل ذكر"

hale getirilmiş olabileceğine işaret etmektedir. Rivayet döneminde siyasetin manaya etkisi üzerinde ayrıca durulacaktır. Rivayet metninde "رجل" kelimesi yerine "رحم" lafzı manada "akrabalıkta en yakın erkek" anlamı vermektedir. Burada neseben değil rahim yolu ile yakınlık söz konusudur. Bu farklılığın ravilerin rivayeti mana ile naklettiklerine ancak sadece lafızda değil manada bazı tasarruflarının varlığına işaret etmektedir.

Konu ile ilgili rivayetler bütüncül ele alındığında Hz. Peygamber, miras almada nesebi zevil erhama öncelendiği söylemek gerekir. Rivayetlerde Hz. Peygamber'in neseben yakını bulunmadığında zevil erhama miras verdiği görülmektedir. Hz. Peygamber, Asım b. Adiy'i davet etti ve ona "İbn Dahdaha'nın neseben yakını var mı?" diye sordu. O da: "Hayır" dedi. Hz. Peygamber bunun üzerine İbn Dahdah'ın mirasını kızkardeşinin oğlu Ebâ Lübâbe b. Abdilmünzir'e verdi.⁷⁷ Rivayetlerden anlaşılan şayet neseben en yakın yoksa zevil erhamdan en yakın erkek asabedir. Bu tertip sahabe döneminde uygulama ve asâra da uygun olmaktadır.

Bu arada İbn Abbas rivayetinin sünnette bir uygulamaya dayandığına işaret etmek yerinde olacaktır. Çünkü Cabir (r.a.)'dan nakledilen sebebi vürud, İbn Abbas rivayetinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Cabir rivayetinin sebebi vürudunu şu şekilde nakledilmektedir: "Sa'd b. Er-Rebi'in eşi, yanında iki kızla Rasulullah'a geldi ve: "Ey Allah elçisi! Bu iki kız, Sa'd b. er-Rebi'indir. Babaları seninle Uhud'da iken şehid düştü. Amcası mirasının tamamını aldı ve ikisine bir şey vermedi. Oysa bu iki kızın malı olmazsa kimse almaz" dedi. Bunun üzerine Allah bu konuda miras ayetini indirdi. Hz. Peygamber, onlardan birini amcasına gönderdi ve gelince ona: "'Atı ibneteni Sa'd'ın es-Sülüseyni ve ümmihima sümünü ve mâ bakıya fehuve leke" (Bu Sa'd'ın iki kızlarına mirasın üçte ikisini ver, annelerine de sekizde birini ver, geri kalan senindir)⁷⁸ buyurdu. Rivayetin isnadında yer alan ravilerinden Abdullah b. Muhammed b. Ukayl rivayetlerinde leyyin olması sebebi ile rivayetin isnadı zayıftır.⁷⁹ Bununla birlikte Cabir rivayetinin İbn Abbas rivayetinde yer alan "en yakın erkek" anlamına temel teşkil ettiği ve aslında rivayetlerin mana ile nakledildiği dönemde rivayetin aslının bu olabileceği akla ilk gelen şeydir.

Bu rivayete göre kızlar "ولد" (veled) kabul edilmektedir. Bu sebeple amca mirasın tamamını değil kalan mirası almaktadır. Ancak rivayette diğer yakın akrabadan amca ve halanın varlığından bahsedilmemektedir. Bu açıdan İbn Abbas'ın kalan mirasın tamamını neseben en yakın erkeğin alacağı görüşüne,

⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. VIII, s. 381.

⁷⁸ İbn Hanbel, *Musned*, c. III, s. 323.

⁷⁹ İbn Hanbel, *İlel*, c. III, s. 470; Ukaylî, *Duafa*, c. IV, s. 395-396.

Cabir rivayeti temel teşkil edemez. Ayrıca bu nassa teraruz etmektedir. İbn Abbas rivayeti, kelâle ayetinin sonunda yer alan “Şayet ölenin kardeşleri, erkek ve kız iseler, erkeğe iki kızın hissesi kadar pay verilir...”⁸⁰ nasla çelişmektedir. İbn Ebî Hatim, Mukatil b. Hayyan’dan nakille bu ayette geçen kız kardeşin erkek kardeşle asabe kılınmasıdır, ölen kişinin veledi bulunmadığında kız kardeşlerin dede ile de mirasçı olması gerektiğini dile getirmektedir.⁸¹

Bu açıdan rivayetin sonundaki “ذکر” ifadesi İbn Abbas’a veya sonraki dönemlerde ravilere ait olmalıdır. Ayrıca sahabe görüşleriyle ve “asabe” kavramına yükledikleri anlam açısından İbn Abbas’ın rivayetin son kelimesi; “ذکر” Hz. Peygamber’e ait ifade olmaz.

Ali b. Ebî Tâlib’ten bu konuda şöyle dediğini nakledilmektedir: “Siz, Vasiyetlerin yerine getirilmesinden veya borçların ödenmesinden sonra”⁸² ayetini (vasiyetin yerine getirilmesini önce okuyorsunuz, ancak Hz. Peygamber uygulamada borçların ödenmesini vasiyetten önce yaptı. Baba bir kardeşler, öz kardeşlerle, terekeye mirasçı olamaz. Erkekler, baba bir kardeş mirasçı olmaksızın öz kardeşinin mirasını alır.”⁸³ Rivayette neseben daha yakın olan kardeşlerin uzak kardeşleri mirastan mahrum edeceği anlamına gelmektedir. Bu ölene aynı uzaklıkta olan erkekler kız kardeşin mirasçılığına engel teşkil etmez. Ayrıca bu rivayet Ebû İshâk, Hâris el-Aver, Ali b. Ebî Tâlib tarikiyle gelmekte Ebû İshâk’tan sonra rivayet farklılaşmaktadır.⁸⁴ et-Tirmizî’nin “Ebû İshâk’ın Hâris’ten rivayeti dışında başka tarikini bilmiyorum”⁸⁵ demesi de bu rivayetin başka bir tariki olmadığını göstermektedir. Hadis âlimleri, Hâris el-Aver’i şii, yalancı, *vahî’l-hadis* olmak ve Hz. Ali’den duymadığını nakletmekle tenkit etmektedirler.⁸⁶ Bu açıdan rivayetin hadis ilmi açısından delil alınamaz nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

⁸⁰ Nisâ, 4/176.

⁸¹ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, c. IV, s. 1128.

⁸² Nisa 4/11-12.

⁸³ Abdurrezzâk, *Musannef*, c. X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, c. XV, s. 30; İbn Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 108; Dârimî, *Sünen*, Ferâiz 28 (c. II, s. 464); Tirmizî, *el-Câmiü’s-sahîh*, Ferâiz 6 (c. IV, s. 416); İbn Mâce, *Sünen*, Ferâiz 10 (c. II, s. 915); Vasâya, 7 (c. II, s. 906).

⁸⁴ Abdurrezzâk, *Musannef*, c. X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. XV, s. 30; İbn Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 33, 331, 392; Dârimî, *Sünen*, Ferâiz 28 (c. II, s. 464); İbn Mâce, *Sünen*, Ferâiz 10 (c. II, s. 915); Vasâya, 7 (c. II, s. 906).

⁸⁵ Tirmizî, *el-Câmiü’s-sahîh*, Ferâiz, 66 (c. IV, s. 416).

⁸⁶ Yahya İbn Maîn, *Yahya İbn Maîn ve kitabu’t-Tarih*, Thk. Ahmed Muhammed Nurseyf, Merkezü’l-Bahsî’l-İlim, Mekke, 1979, c. II, s. 93; Müslim, *Sahih*, Mukaddime 5 (c. IV, s. 2079); İbn Hacer, *Tehzibü’t-Tehzib*, c. II, s. 145-147.

Farklı tariklerinde metin farklılıkları vardır. Ali b. Talib'ten nakille: "Öz erkek kardeş, baba bir erkek kardeş mirasçı olmaksızın mirasçı olur."⁸⁷ Hz. Peygamber'e isnad edilen: "Anne tarafından kardeşler, baba bir kardeşler olmaksızın mirasçı olur."⁸⁸ Hâkim en-Neysaburî, farklı bir metinle nakletmektedir.⁸⁹ Bu rivayetlerden anlaşılana neseben ölene en yakını diğerlerini düşürür. Yoksa aynı derecede yakın olan kardeşler birlikte mirasçı olurlar.

İbn Abbas ve Zeyd b. Sabit gibi müctehid sahabilerden bu konuda gelen asar ise şu şekildedir. Said b. Mansur, İbn Mesud'un bu konuda karı koca dışında, miras düşen erkek ve kadınlara, kalan mirası payları oranında dağıttığı veya Zeyd b. Sabit'in arta kalanı hazineye verdiği de haber verilmektedir.⁹⁰ Bu sahabe döneminde ölene yakın erkek asabe olmadığı durumda kalanı hazineye verilmesi ya da mirasçılara payları oranında verilmesi şeklinde iki farklı uygulamanın varlığına işaret etmektedir. İbn Mesud ve Hz. Ömer'den nakille neseben yakınlar yoksa rahim yoluyla da zevil erhamın terekeden arta kalanı aldığı anlaşılmaktadır. İbn Mesud ve Hz. Ömer'den nakille asabe anne tarafından en yakın olana malın tamamının verileceği nakledilmektedir.⁹¹ Sahabeden Muâz b. Cebel (v. 17/638)⁹², Ömer b. Hattab (v. 23/644)⁹³, İbn Mesud (v. 32/652)⁹⁴, Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661)⁹⁵ ve Zeyd b. Sâbit'in (v. 45/665)⁹⁶ de bu görüşte olduğu

⁸⁷ Bkz. Abdurrezâk, *Musannef*, c. X, s. 249; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, c. XV, s. 30; İbn Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 33, 331, 392; Dârimî, *Sünen*, Ferâiz 28 (c. II, s. 464); İbn Mâce, *Sünen*, Ferâiz 10 (c. II, s. 915); *Vasây*, 7 (c. II, s. 906).

⁸⁸ Bkz. Dârimî, *Sünen*, Ferâiz 28 (c. II, s. 464).

⁸⁹ Bkz. Hâkim, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahîheyne*, I-IV, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye: Haydarâbâd, 1915, c. IV, s. 336.

⁹⁰ Said b. Mansur, *Sünen*, c. I, s. 82.

⁹¹ Said b. Mansur, *Sünen*, c. I, s. 84.

⁹² Muâz b. Cebel'in Yemen'de kız çocuğa yarım kız kardeşe yarım verdiğine ilişkin bkz. Tirmizî, *el-Câmiü's-sahîh*, Ferâiz, 11 (c. VI, s. 2479); Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, c. VI, s. 233.

⁹³ Tahâvî, Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed b. Selamet el-Ezdî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, Thk. Muhammed Seyyid Cadülhak v.d., Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammed, Kahire, 1968, c. IV, s. 393; Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kurân*, Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye, Matbaatü'l-Evkafî'l-İslâmiyye, 1917, c. II, s. 93; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, c. XV, s. 418, 419; Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl (v. 483/1090), *Mebûsût*, Matbaatü's-Saade, Kahire, t.y., c. XXIX, s. 157.

⁹⁴ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kurân*, c. II, s. 93; İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâleddin Yûsuf b. Abdillâh en-Nemerî, *el-İstizkâr*, Thk. Abdulmut'i Emin Kalacî, Dâru Kuteybe, Beyrut, 1993, c. XV, s. 418, 419.

⁹⁵ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, c. IV, s. 393; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kurân*, c. II, s. 93; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, c. XV, s. 418, 419; Serahsî, *Mebûsût*, c. XXIX, s. 157.

⁹⁶ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*, c. IV, s. 393; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kurân*, c. II, s. 93; İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, c. XV, s. 418, 419; Serahsî, *Mebûsût*, c. XXIX, s. 157.

nakledilmektedir. Ancak kız kardeşlerin kızlarla asabe olacaklarına dair mirasçı olacaklarına ilişkin sahabeden sahih rivâyet bulunmamaktadır.⁹⁷

Sahabe döneminde olduğu kadar Sünnî mezhepler arasında da bu konuda farklı içtihatlar vardır. Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin oluşturduğu cumhura göre de erkek kardeşler ve kız kardeşler, kız çocukla bulduklarında mirasçı olurlar. Kız kardeşlerin kız çocuklarla mirasçılıkları da asabe maa-gayrihi mirasçılık olarak isimlendirilmektedir⁹⁸. İmâm Mâlik'in *el-Muvatta'*nda fûru mirasçı olarak miras bırakanın çocukları ile oğlunun çocukları zikredilirken, kızın çocukları zikredilmemektedir.⁹⁹ Fakat mirasçı olmayan kadınlar sayılırken kızın çocukları sayılmamaktadır.¹⁰⁰ Malikî mezhebinde uygulamada kızın çocuklarına miras verilmemektedir.¹⁰¹ Hanbelî fakihi İbn Kudâme (v. 620/1223) ve Zahirî fakihi İbn Hazm (v. 456/1064) da kızın çocuklarını yok hükmünde saymıştır.¹⁰²

Sünnî mezheplerce neseben en yakın erkeğin mirasın tamamını alması ve kız kardeşi mahrum etmesi kabul edilmektedir. Erkek kardeşlerle kız kardeşlerin miras alamayacağı görüşü İmamiyye mezhebince bütünüyle reddedilmektedir. İbn Rüşd'ün naklettiği merfu rivayete göre en yakın erkek diğer mirasçıları hacb eder. Nebî (s.a.v.) mirası ana-baba bir erkek kardeşe, sonra baba bir erkek kardeşe, sonra ana-baba bir erkek kardeşin oğluna, sonra baba bir erkek kardeşin oğluna verdi. Amcaların durumunu da aynen bunlar gibi olduğunu zikretti.¹⁰³ Zahiri mezhebince, velâ yoluyla mirasçılık kabul edilirken, İmamiyye ve İbâdiye mezhebince reddedilmesi leh ve aleyhteki deliller çerçevesinde mezheplerin oluşum döneminde siyasî-mezhebî yaklaşımlarının rivayete tesirini de hesaba katmayı zorunlu kılmaktadır.

⁹⁷ Ebü'l-Abbâs Fazl İbn Şazân, *izâh*, Thk. Seyyid Celâleddin Hüsey Urmevî, Danişgâh-ı Tahrân, Tahran, 1984, s. 315-316; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said, *Muhallâ*, Thk. Muhammed Münir Dimaşkı, İdaretü't-tbâati'l-Müniriyye, Kahire, 1932/1351, c. IX, s. 256, 258.

⁹⁸ Taberî, Ebû Câfer b. Cerîr Muhammed, *Câmiü'l-Beyân an Te'vili 'Ayî'l-Kur'an*, Thk. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türki, I-XXVI, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003, c. VII, s. 724; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IX, s. 256; Serahsî, *Mebsût*, c. XXIX, s. 138; İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülaziz, *Şerhu kalâidi'l-manzûm nuzumü ferâizi metni'l-mültekâ*, Eser, *Mecmûatü resâili İbn Âbidîn*'in içinde bulunmaktadır, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y, c. II, s. 213.

⁹⁹ Malik b. Enes, *Muvatta*, c. II, s. 503-504.

¹⁰⁰ Bkz. Malik, Ebû Abdillâh b. Enes el-Asbâhî, *Muvatta*, Thk. Muhammed Fuat Abdalbâki, Dâru Turasi'l-Arabî, Mısır t.y, c. II, s. 518.

¹⁰¹ İbn Abdilber, *Kâfi fi Furuil-Malikîyye*, Muhammed Ehîd Vad Madik el-Moritani, Matbaatu Hasan, Kahire, 1979/1399, c. II, s. 347.

¹⁰² İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvafukuddîn Abdullah Ahmed, *el-Muğni*, Thk., Abdullah Abdülmühsin et-Türki, v.d., I-XV, 2. Baskı, Hacer İt-Tiba ven-Neşr, Kahire, 1992, c. VIII, s. 194-203; İbn Hazm, *Muhallâ*, c. IX, s. 262.

¹⁰³ İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayeti'l- Müktesid*, 4. Baskı, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evladuhî, Kahire, c. II, s. 321-322.

1.3. Asabe En Yakın Erkek Rivayetinin Siyasi Hırslara Delil Kılınması

Sünni siyaset anlayışında Hilafet ve idare Hz. Peygamber'in şahsi mirası olarak değil de ümmetin maslahatı ve ümmetin umumi meselesi olarak görülür. Oysa kendisini Resul soyundan gelmekle öne çıkaran Abbasilerin ve mezhep olarak Şia'nın siyasi ve idari meseleyi Resulullah'ın evladına intikal edecek bir şahsi meta olarak görmesi meselesi gerçekten tartışılmaya değer görülmektedir. Oysa bu anlayışın ne Kur'ân'da ne de sahih rivayetlerde ne de ilk dört halifenin uyduğu ve uyguladığı sünnete uymaktadır. Hatta "Peygamberler miras bırakmaz, ...v.s." gibi delillerle de çelişkili bir iddia olduğu ortadadır. Abbasilerin delil aldığı İbn Abbas rivayetinde yukarda zikredildiği üzere "asabe" kavramına yüklenen "mirasçı" yerine "en yakın erkek akraba" anlamının rivayet döneminde siyasi sebeplerle ravi tasarrufuna uğrayıp uğramadığını tespit; siyasî-tarihî arka plan mutlaka göz önünde bulundurulması gerekir.

Emevilerin yıkılmasıyla başlayan süreçte Haşimîler arasında o zamana kadar devam eden bütünlüğün parçalanarak Aleviler/Fatimiler/Talibîler ve Abbâsîler şeklinde ayrıştığı görülmektedir. Abbâsî Fatîmî ihtilafının temelinde hilafete hak iddiaları arasında Hz. Peygamber'e akrabalık olduğu tezinin öne çıktığı görülmektedir. Bunu ilk olarak Abbâsî halifesi es-Saffâh (v.136/754)¹⁰⁴ ile amcası Dâvud b. Ali (v.133/750)'nin¹⁰⁵ hutbeleri ile Ebû Cafer Mansur (v.158/775) ve Medine'de isyan ederek hilafetini ilan eden en-Nefsüzzekiyye (v. 145/762)¹⁰⁶ arasındaki mektuplaşmalarında görmek mümkündür. Ebû Cafer Mansûr'un cevabında asabe olduklarını ve hilafet konusunda da asabenin hak sahibi olduğu şu şekilde dile getirilmektedir: "...Allah amcayı baba mesabesinde kıldı. Kadını asabe ve veliler gibi yapmadı. Allah kitabın'da, anneden önce babayla başladı. Eğer kadınlar yakınlıklarından dolayı tercih edilseydi. Âmine akrabalık bakımından en yakın, hak bakımından en büyük ve cennete ilk giren o olurdu..."¹⁰⁷ Mansur, en-Nefsüzzekiye'nin iddialarına cevap vermekte, kız çocuklarının mirasçı olamayacaklarını söyledikten sonra Hz. Peygamber'in vefatında Abbas'ın asabe olarak tek varisi olduğunu, amcası Abbas varken Ali'nin hilafette hakkı olmadığını belirtmektedir. Sonuç olarak bu tartışmalarda "neseben en yakın erkek" olarak asabe yoluyla mirasın Abbas oğullarına kalacağı ve idari yetkinin de bu yolla amcası Abbas'a intikal edeceği dile getirilmektedir. Bu sebeplerle Abbâsîler siyasi fikirlerinin halk arasında yayılması ve etkili olması

¹⁰⁴ Taberî, *Tarihul-Ümem vel-Mülük,Thk.* Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim, Daru Süveydân, Beyrut, 1967, c. VII, s. 424-427.

¹⁰⁵ Taberî, *Tarih*, c. VII, s. 426-428.

¹⁰⁶ Taberî, *Tarih*, c. VII, s. 566-571.

¹⁰⁷ Taberî, *Tarih*, c. VII, s. 566-571.

amacıyla kendi lehlerinde uydurulan rivayetleri¹⁰⁸ ve dönemin şairlerini kullandılar.¹⁰⁹ Abbasî halifeleri ve Bermekilere methiyeleriyle servet edinen Mervân b. Ebî Hafs (182/798), şiirlerinde Alevîleri yererek hilafetin Abbasîlerin hakkı olduğunu söyleyerek onları yüceltmektedir. Mervân'ın halife el-Mehdî (169/785)'yi methederek o zamana kadar şairlere verilen en büyük hediyeyi aldığı şiiri şöyledir:

يا ابن الذي ورث النبي محمدا	دون الاقارب من ذوي الارحام
الوحي بين بني البنات و بينكم	قطع الخصام فلات حين الخصام
ما للنساء مع الرجال فريضة	نزلت ذاك بسورة الانعام
ألغى سهامن الكتاب فحاولوا	أن يشرعوا فيها بغير سهام

"Ey Muhammed Nebiye varis olan oğul Zevil erham akrabalarından olmadığı halde/Vahiy sizinle kızın oğulları arasındadır. Bu konuda artık münakaşa olmayıp ihtilafa yer yoktur/Erkekler bulduklarında kadınlara hisse yoktur. En'am süresi bu konuda nazil olmuştur./Kitap onların hisselerini ortadan kaldırdı, fakat onlar hakları olmadığı halde bu konuda hisse almaya çalışıyorlar."¹¹⁰ Buna karşılık Cafer b. Affan (v. 150/767)¹¹¹ ve Ebu'l-Hasen Rızâ (v. 203/818)¹¹² tarafından şiirler kaleme alınmıştır.

Abbâsîlerin davet ve kuruluş döneminden itibaren devletin meşruiyetini sağlama amacı ile İslâm mirâs hukukunda "miras bırakanla arasına kadın girmeyen, terekenin tamamını tek bir cihetten alabilen erkek akrabalar" şeklinde asabe kavramının istilahlaştığı bazı araştırmacılar tarafından da kabul edilmektedir.¹¹³ Asabe siyaset ilişkisi ve bunun rivayetlerle fıkhi hükümlere yansımaları konusunda "miras bırakanla arasına kadın girmemiş olma" şartı üzerine yapılan çalışma, tabii ve müctehid âlimler döneminde kavrama yeni bir anlam yüklendiğine işaret etmektedir.¹¹⁴

¹⁰⁸ Sadık Cihan, *Uydurma Hadisin Doğuşu Ve Sosyo Politik Olaylarla İlişkisi: Hz. Peygamber'in Devrinden Abbâsî Halifesi Mutasım Dönemine Kadar*, Etüt Yayınları, Samsun, 1997, s. 163-176.

¹⁰⁹ Ömer Faruk, "Abbâsîlerin Siyasi Emellerinin Tarihi Kökenleri", trc. Cem Zorlu, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Dergisi*, S. XIII, 2002, s. 206.

¹¹⁰ Ebû Hafs, Mervân b. Süleymân b. Yahyâ, *Şerh Eşref Ahmed*, Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1993, s. 15.

¹¹¹ Neden amca varken kızın çocukları mirasçı olmasın? / Kızın terekeden malın tamamının yarısı kadar hissesi vardır, amca ise hissesiz olarak bırakılmıştır. Ca'fer b. Affan'ın şiirleri hakkında Bk, Ebû Ubeydullah Muhammed b. İmrân el-Merzubânî, *Ahbaru şuara-i Şia: Ahbarusseyyid el-Himyerî*, Thk., M. Hadî el-Eminî, 2. Baskı, Şeriketül-Kütüb, y.y., 1993, s. 116-117.

¹¹² Ali el-Meclisî, Muhammed b. Bakır b. Muhammed Tâkî b. Maksud, *Bihâru'l-Envârî'l-câmia li dureri ahbâril-eimmeti'l-ethâr*, 2. Baskı, Müessetül-Vefa, Beyrut, 1983/1403, c. XXXIX, s. 109-110.

¹¹³ Ameer Ali, Sayed, Muhammedan, *Law*, Kitab Bhavan, Yeni Delhi, 1986, c. II, s. 10; Nahide Bozkurt, "Abbâsîlerde İktidarın Meşruiyeti Üzerine Bir Analiz", *İslâmiyet*, S. III, 2000, s. 147-158.

¹¹⁴ Abdurrahman Yazıcı, *İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık*, (Basılmamış Doktora tezi), İstanbul, 2011, s. 303.

İbn Abbas rivayetinin Hilafetin Kureyşliği rivayetinin zamanla Hz. Peygamber'e isnad edildiği¹¹⁵ gibi İbn Abbas'ın bu yorumu da Hz. Peygamber'e isnad edildiği anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde bazı hukuk sistemlerinde sadece miras bırakana erkeklerle ulaşanların mirasçı oldukları, kadınların mirasçı olamadıkları ya da kan akrabalığının (*cognate*) değil de müşterek asıldan gelmenin (*agnate*) akrabalık kabul edildiği görülmektedir.¹¹⁶ Erkek egemen Mekke toplumunda sadece eli silah tutanlar miras alıyordu. İnsanların fitratına uygun, âdil taksim ve akrabalık ilişkilerini en iyi bilen¹¹⁷ Allah'ın, miras hükümlerini belirlemesiyle İslam'daki miras hükümleri ortaya çıkmıştır. Rivayet döneminde mezhebi-siyasi çekişmelerin rivayetlere tesirinin ne olduğunu tespitinde İslam dinin en kadim sahih kaynağı Kur'an'ın konuya bakışı temel teşkil etmektedir. Ayette geçen "veled" kelimesinin sadece erkek çocuklar olduğuna kız çocukların buna dâhil olmadığına dair iddia sahipleri, Ferazdak'a (v. 114/732) ait olduğu belirtilen "Oğullarımızın oğulları, oğullarımızdır. Kızların oğulları ise uzaktaki adamların oğullarıdır."¹¹⁸ Şiirle istişhad etmektedirler.¹¹⁹ Ancak el-Kurtubî, İbn Rüşd, Süheylî ve Fatimilerin baş kadısı Numan b. Muhammed (v. 363/974) bu şiirin veledin sadece erkek çocukları ifade ettiğine delil olamayacağını, söylemektedirler.¹²⁰

Kelale ayetinde geçen "veled" kelimesi konusunda mezhepler arasında ihtilaf vardır. Sünni mezheplerde kızın çocuğu, mirasta "veled" kabul edilmediği görülmektedir. Ancak Sünni fıkıh mezheplerinde miras dışındaki hükümlerde kızın çocuklarının veled kabul edilmesi de mirasla ilgili çelişkiyi teyit etmektedir.¹²¹ İmamiyye mezhebinde ise kızın çocukları da oğlun çocukları gibi "veled" olarak değerlendirilerek mirasçı yapılmaktadırlar.¹²²

¹¹⁵ Mehmet Said Hatipoğlu, *Hilafetin Kureyşliği İslamda İlk Kavmiyetçilik*, Kitabiyat, Ankara, 2005, s. 56-118.

¹¹⁶ Bkz. Yusuf Ziya Kavakçı, *Suriye-Roma Kodu ve İslâm Hukuku*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1975, s. 8-9.

¹¹⁷ "Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz" bkz. Nisâ 4/11.

¹¹⁸ Ebû Temmâm (v. 231), *Hamase* adlı eserine nispet edilmektedir. Bkz. Ahmed Zahrâr, *eş-Şavaidi's-Şi'riyye, fi Kitabı delailil-İcâz li şeyh Abdil-Kadir el-Cürcânî*, 1. Baskı, yy. 1996, c. II, s. 844-845.

¹¹⁹ İbn Abdilber, *el-İstizkâr*, c. XV, s. 394.

¹²⁰ Settî, Ebû Abdilâh Muhammed b. Süleymân, *Şerhu Muhtasarî'l-Hüfî*, Thk. Yahya b. Aruru, I-III, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2009/1430, c. II, s. 313; Süheylî, Ebu Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed, *Kitabu'l-Ferâiz ve şerhu ayatı'lvasiyye*, Thk., Muhammed İbrahim Benna, Camiatu Karyunus, y.y., 1980, s. 31; Numan b. Muhammed, Ebu Hanife Numan b. Muhammed el-Mansur el-Kadî et-Temimî el-Kayrevânî, *Deâimul-İslam ve zikrul-helal ve haram ve'l-Kadaya ve'l-Ahkam*, Thk. Asaf b. Asgar Feyzî, I-II, 2. Baskı, Dâru'l-Mearif, Kahire, 1965, c. II, s. 366 vd.

¹²¹ Hassâf, Ebû Bekr Ahmed b. Ömer, *Kitabu'l-Ahkami'l-Evkâf*, Mektebetü's-Sakafeti'd-diniyye, Kahire, ty., s. 27, 174, vd.; Serahsî, *Mebûc*, c. XXX, s. 291; *Şerhu Siyerü'l-Kebîr*, c. I, s. 328.

¹²² Kuleynî, Ebû Cafer Muhammed b. Yakub b. İshâk, *el-Furû mine'l-Kâfi*, Thk. Ali Ekber Gaffârî, 3. Baskı, Daru Saab, Daru't-Taarruf, Beyrut, 1981/1401, c. VII, s. 90; Tusî, Ebû Cafer Şeyhu't-Taife

Ayetlerden anlaşılan çocuğu olmayan kişi vefat ettiğinde mirası kız kardeş tek kaldığında mirasın yarısını, erkek kardeşleriyle kaldığında ikili birli taksim söz konusudur. Bu durum ancak rivayetlerde ashabi feraizden kimse bulunmadığı zaman mirasın tamamını erkek kardeş alacağına işaret eder. İbn Abbas rivayetinde nasta nesepte yakınlık kaidesine erkek lafzının ziyadesi neseben en yakın erkek mirasçı varken uzak olana veya zevil erhama verilmeyeceğini ifade etmektedir. Aksi takdirde rivayet nassın zahiri ve rivayetlerle tearuz eder. Çünkü Hz. Peygamber'in neseben yakın erkek yoksa ayet göre öz kız kardeşe yarım başka miracı yoksa ihaleten tamamını, erkek kardeşiyle ikili birli, İbn Mülaenenin annesine, hatta kız kardeşin oğluna mirasın tamamını vermiştir. Bu durum mirasçılar arasında İbn İbbas'tan nakledilen asabe olarak en yakın erkek etraf mirasçıları mirastan mahrum eder şeklinde anlamak gerekir. Aynı dereceden kız kardeşi mirastan mahrum etmez. Asâra baktığımızda "asabe" sadece "en yakın erkek" olmadığı, araya kadın girmemiş neseben en yakın akraba; yani kız kardeş, anne ve hatta neseben etraf yakını yoksa kızın ve kızkardeşlerin çocukları da de "asabe" olabilmektedir.

Hadis şerhlerinde İbn Abbas riaveytine baktığımızda asabe tanımları üzerinde durdukları görülmektedir. Şarihlerden et-Tahavî rivayette yer alan "en yakın erkek" ifadesinin "asabe" anlamına yorumlamaktadır. Asabe neseben en yakın akraba da aynı derecede erkek ve kadını da içine alır payları oranında mirasçı kılar. Tahavî sahabenin asarını esas alarak İbn Abbas rivayetini yorumlamaktadır. Kız kardeşi de erkek kardeş gibi asabe görmektedir. Bu yukarda ulaştığımız metin tahlili sonucuna da uygundur.¹²³

Kadı İyaz, "asabe" kavramını ölü ile arasında nesep bağı kalan mirasın tamamını almada sebep mirasçılık" şeklinde tarif etmektedir. Asabe; oğul olma, baba olma ve dede olma şeklindedir. İyaz asabelikte nesebin önceliğini ve yakın akrabaların asabelik sırasına yer verdiği görülür. O asabe olan en yakın erkeğin varlığında aynı derecede bulunan kızları mirastan mahrum bırakacağına hiç girmez.¹²⁴

en-Nevevî konuyla ilgili görüşlerini kelime Tahlillerinde vermektedir. Yukarda metin Tahlilinde işaret ettiğimiz nesepte yakınlığı rahim yolu ile akrabalık sebeplerini zikrederek önceler. Ancak aynı derecede olan erkek

Muhammed b. Hasen b. Ali, *Tehzibu'l-Ahkam*, 4. Baskı, Thk., Seyyid Hasan Horasan, Daru Saab, Beyrut 1981, c. IX, s. 259 ve diğer sahifeler; Şeyh Saduk, Muhammed b. Ali b. Hüseyin Ebû Ca'fer b. Babbeveyh el-Kummî, *Men lâ Yahduruhu'l-Fakih*, Thk. es-Seyyid Hasen el-Musevî el-Horasân, Dâru Saab, Beyrut, 1981, c. IV, s. 196.

¹²³ Tahavî, *Şerhu Maani'l-âsâr*, c. IV, s. 390-392.

¹²⁴ Kadı İyaz, Ebu'l-Fadl İyaz b. Mûsâ b. 'İyâz b. Amrûn el-Yahsubî es-Sebtî, *İkmalil-Mülim bi Fevâidü Müslim*, Thk. Yahya İsmail, Dâru'l-Vefâ 1. Baskı, Mısır, 1998/1418, c. V, s. 169-170.

kardeşin kız kardeşi mahrum etmeyeceğine işaret eder. Cumhur ve İbn Abbas'ın görüşüne yer vermekle yetinir.

en-Nevevî, "Alimler, "evlâ racûlin zeker" (en yakın erkek) ifadesinde "evlâ" kelimesi, "el-velî" kelimesinden alınmıştır. Bu "er-Ramyi" vezninde yakınlık anlamındadır, "ehak" (en hak sahibi) anlamına gelmez dediler. Hz. Peygamber rivayetet "racûlin" (adam) kelimesini asabiyette nesebin önceliğine ve yakınlıkta erkeğin tercih sebebi olmasından dolayı zikretti. Bu sebeple (aynı derecede mirasçılara) erkeğe iki hisse, kadına bir hisse miras verilir. Hikmeti ise, ailenin geçimi, misafirler, köleler, isteyenler ve borçları yüklenmek gibi bunun dışında birçok sorumluluk yüklenmesi sebebiyledir. Şayet bir kız ve anne baba bir kız kardeş baba bir erkek kardeş geride bıraksa cumhurun görüşü kız yarım hisse alır, geri kalanı kız kardeş alır, baba bir erkek kardeş hiçbir şey alamaz. İbn Abbas'a göre kız mirasın yarısını alır, geri kalanı erkek kardeş alır. Kız kardeş mirastan hiçbir şey alamaz.¹²⁵

İbn Battal, asabe konusunda şu açıklamalara yer vermektedir: "Oğulun çocukları, ölen kişinin çocukları yoksa torunları çocukları mesabesindedir. Oğulun erkek ve kız çocukları, oğul ve kızlar gibi miras alır. Oğul ve kızlar, diğer akrabaları asabe (mirasçı olarak) mirastan mahrum bıraktığı gibi mirastan mahrum bırakır. Ancak oğulla beraber, oğulun oğlu mirasçı olamayacağına icma vardır. Oğul olmadığına mirastan arta kalanı oğulun oğlu ve aynı dereceden kızları alır".¹²⁶

Neseb açısından en yakın erkeği asabe alanlar oğulun oğlu ve kızın çocuklarını mirastan mahrum bırakır. Bazı İslam ülkeleri dede yetimine altı bir hisse verilmektedir. Bunu sünnete dedenin torundan altı bir hisse alması ve Kur'an'da "Varis konumunda olmayan uzak akrabalar, yetimler ve yoksullar miras paylaşımında hazır bulunursa onlara da az çok bir şeyler verin güzel söz söyleyerek gönüllerini hoş edin"¹²⁷ ayetiyle temellendirilir.

Dedenin mirasçılığı konusunda İbn Battal, şu bilgileri kaydetmektedir: "Âlimler dedenin, baba ile mirasçı olamayacağına ittifak ettiler. Çünkü baba, asabe olarak dedeyi mirastan mahrum eder. Fakat öz veya baba bir kız kardeşle, dedenin mirasçılığı konusunda ihtilaf ettiler. Ebû Bekir es-Sıddık, İbn Abbas, İbn Zübeyir, Aişe ve Muaz b. Cebel, Ubey b. Kâb, Ebû Derdâ ve Ebû Hureyre şöyle dediler: "Baba olmadığına öz kız kardeş asabe olarak, dedeyi mirastan tamamen alı koysa da; dede, baba yerindedir. Dede ile üvey kardeşler mirasçı

¹²⁵ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şerefuddin (ö. 676/1277), *el-Minhâc fî Şerh-i Müslim b. Haccâc*, I-XVIII, Beyrut, 1972, c. XI, s. 53.

¹²⁶ İbn Battal, Ebu'l-Huseyn Ali b. Halef b. Abdilmelik, *Şerhu'l-Buhârî*, Thk. Ebû Teim Yasir b. İbrâhim, Mektebetürrişd, 2. Baskı, Riyad, 2003/1423, c. XV, s. 380-382.

¹²⁷ Nisâ, 4/8.

olduklarında kardeşler bir şey alamaz. Ata, Tavûs, Hasan el-Basrî ve Ebû Hanife, Ebû Sevr ve İshâk'ın görüşü de, kardeşler dededen öncedir. Şayet bir adam vefat etse; bir kız veya iki kız ve bir de kız kardeş bıraksa bir kız veya iki kız miras haklarını alır geri kalanı dede alır. Çünkü dede geride kalan en yakın erkek akrabadır"¹²⁸ demektedir.

İbn Batal'ın İbn Abbasın neseben "en yakın erkek" şehini esas aldığı görülmektedir. Bu görüş yukarda zikrettiğimiz üzere Nisa suresi 176. Ayeti ile tearuz eder. İbn Receb el-Hanbelî ise, kız kardeşin, kızla birlikte (asabe olarak değil) ehli feraizden biri olarak mirastan hak alacağı kanaatindedir.¹²⁹

el-Aynî konuyla ilgili değerlendirmelere yer vermekte neseben erkeğe en yakın olan akrabanın asabe olacağını zikreden rivayette "erkek" lafzının mirasta iki kat sahibi olması sebebiyle zikredildiğini söyler. İbn Cevzî ve Münzirî'nin, rivayette geçen "fe li evlâ racülün zeker" lafzının sabit olmadığını dile getirdiklerine yer verir. Buna ilaveten İbn Salah'ın dil açısından "fe li evlâ racülün zeker" ifadesi sıhatten uzak olduğuna işaret etmektedir sözüne yer verir. İkinci olarak "racül" (adam) kelimesinin "zeker" (erkek) kelimesi ile sıfatlanması neseb ve mirasta (payı açısından) üstün olmasındandır demektedir. Süheylî ise "zeker" (erkek) kelimesi "evlâ" (en yakın) kelimesinin sıfatı olup "racül" (adam) kelimesinin sıfatı değildir, bu sebeple anlam "ölen adama en yakın akraba" anlamındadır. Bu nesb tarafından, rahim ve batın tarafından değil anlamındadır" açıklamasına yer verir. el-Aynî "evlâ" anlam açısından "zeker" kelimesinin muzafıdır. Bu durum anlamda anne tarafından yakınların mirasçı olamayacağı ve derece bakımından neseben daha yakınların asabe olmaya daha uygun olduğuna işaret eder. Ayrıca o kelime olarak "racul" "baliğ erkek" anlamına olmakla birlikte doğan bir saatlik erkek çocuğun irs hakkına engel değildir." demektedir.¹³⁰

Aynî, "en yakın erkek" konusunda Nevevî şöyle dedi: " "En yakın akraba" anlamındadır, Biz mirasa kimin daha layık olduğunu bilmeyiz. Hattabî de "En yakın akraba, asabeden en yakın kişi" anlamındadır" dedi.¹³¹

Sonuç olarak şarihlerden Tahâvî, Nevevî ve el-Aynî'nin izahında rivayetin lafzî olarak da neseben "en yakın akraba" anlaşılması üzerinde durulmaktadır. Rivayeti nas ve rivayetlerle değerlendirmek yerine metin tahlili ile yetindikleri söylenebilir. Ancak neticede kadınların da asabe olarak mirasın tamamını ve erkek kardeşle miras alacağı sonucuna gittikleri görülmektedir. İbn Receb Hanbelî'i neseben "en yakın erkek" asabe olacağı görüşü sebebi ile kız kardeşin

¹²⁸ İbn Battal, *Şerh*, c. XVI, s. 144-146.

¹²⁹ İbn Receb el-Hanbelî, *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, Thk. Mahir Yasin Fahl, y.y., t.y., c. XXXIII, s. 6.

¹³⁰ Aynî, *Umde*, c. XXXIV, s. 13.

¹³¹ Aynî, *Umde*, c. XXXIV, s. 13-15.

ashabul feraizden biri olarak kızla mirasçı olacağını dile getirir. Kadı İyaz ve İbn Battal, İbn Abbas'ın rivayette asabeye yüklediği anlamı esas aldıkları görülmektedir.

Sonuç

Rivayetlerde "asabe" kavramı; mirasçı, en yakın akraba ve nesepe en yakın erkek anlamları ile kullanılmıştır. Asabelik İbn Abbas rivayetinde zikredildiği gibi sadece ölene neseben en yakın erkeği değil, neseben en yakın kadının da mirastan pay aldığı, neseben en yakın bulunmadığı veya mani olduğunda rahim ve velâ yolu ile ölenin yakınlarının asabe olabildiği anlaşılmaktadır.

İbn Abbas rivayeti, hadis kitaplarında yer alsa da; isnadı, ravileri ve metni açısından el-said b. Mansur, el-Buhârî, en-Nesai, et-Tirmizî ve ed-Dârekutnî gibi münekkid muhaddislerce tahlil ve tenkit edilmiştir. Rivayetin beş isnadından Ma'mer tariki munkatî', Vüheyb ve Ravh b. el- Kasım tarikleri hasen, birlikte sahih li gayrihidir. El-Buhârî, bu sebeple rivayeti mutabaat sebebiyle sahihine almıştır. Süfyan es-Sevrî tariki mevkuf, Mürsel olarak ve Darekutnî merfu nakledilmektedir. Ziyâd b. Sa'd tariki zayıftır. Nesâî rivayetin Süfyan es-Sevrî tarikinin Mürsel olarak mahfuz olduğu görüşündedir. Netice itibarı ile rivayetin Abdullah b. Tavûs'tan iştihar ettiği ve üç tabakada ferd isnadı açısından sahih li gayrihidir.

Metin muhtevası muzdarip nakledilmekte, nas ve asarâ tearuz etmektedir. Rivayetin metninde yer alan "en yakın erkek" ifadesi tahlil edildiğinde "asabe" kavramına yönelik İbn Abbas'ın veya daha sonraki ravilerin yüklediği anlam olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü rivayet kaynaklarından İbn Ebî Şeybe ve Ahmed b. Hanbel, bu ibareyi tarif için yani "asabe" şeklinde şerhetmiştir. Rivayet döneminde mana rivayet sebebiyle ravilerin "asabe" kavramı yerine, asabeden anladığını ifade etmesi mümkündür. Rivayetin Abbâsî siyasetine delil alınmış olması ile İbn Abbas'a isnad edilmesi arasında tarihi kayıtlardan anlaşılan bir bağın varlığıdır.

İbn Abbas'ın asabe olan erkek kardeşe kız kardeşin birlikte kardeşlerinin mirasından miras alamayacağı yorumu, sahabeden nakledilen asara ve uygulama açısından da şaz bir yorumdur. Rivayetlerde görülen "asabe" kavramına "mirasçı" tanımı yerine "en yakın erkek" tanımı miras hukukunda farklı fıkhi icthadlara ve ihtilaflara delil alınmıştır.

Asabe meselesinin mirasçılık ilintisini istismar edip siyasi açıdan imamet ve hilafet mücadele ve münakaşalarında da kullanıldığı veya istismar edildiği ibretimiz bir şekilde görülmektedir.

Asabe" kavramına "mirasçı" anlamı yerine "en yakın erkek" anlamı verilmesinde cahiliyye kültürünün tesiri yanında rivayet döneminde siyasi tartışmaların fikri ve mezhebi kabullerinin de etkilediği ve mana ile rivayetin buna zemin hazırladığı anlaşılmaktadır. İkinci asırdan itibaren İbn Abbas'ın asabe kavramına yüklediği anlam ile "neseben en yakın erkek" yani erkek kardeşin kız kardeşi mirastan mahrum edeceği şaz görüşü kabul görmüştür. Şerh kaynaklarında Kadı İyaz, İbn Receb el-Hanbeli ve İbn Battal dışındaki; Tahavî, en-Nevevî, el-Aynî gibi şarihler asabeyi "neseben yakın akraba" şeklinde şerh etmişlerdir.

Sonuç olarak İbn Abbas rivayetinde asabe kavramı yerine neseben en yakın erkek bir yorumdur. Mana rivayetinin rivayet ilminde kabul edilmesi ve Abbasi siyasetine bu yorumun delil alınması rivayetin iştihar etmesine sebep olmuştur. Hz. Peygamber asabe olmayı en yakın erkek değil neseben en yakın akraba, yoksa zevil erhamdan en yakın akrabaları esas almaktadır. Rivayetin bu yorumla Hz. Peygamber'e isnadı hem isnad hem metin tahlilleri açısından doğru değildir. İbn Abbas rivayeti asabelikte öncelik hakkı açısından doğru olmakla birlikte eksiktir. Sünnet aynı yakınlıkta kız kardeş varsa yarım hisseden mahrum edilmemesi nassa uygundur. Sahabe uygulamaları ve şarihlerin rivayeti yorumları da bu yöndedir.

Kaynakça

- Ameer Ali, *Muhammedan Law*, Kitab Bhavan, Yeni Delhi, 1986.
- Anderson, "A Law for Personal Status for Iraq", *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. IX, No:4, 1960, s. 559-560.
- Atalay, Orhan, "Kur'an'da sosyal grup ifade eden kavramlar", *Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2001, sayı:16, s. 197-231.
- Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman. Halef b. S'ad, *e't-Tadil ve'l-Cerh Limen Harrece lehu'l-Buhârî fi Câmiî's-Sahih*, Thk. Ebû Labâbe Huseyn, Dâru'l-Livâ, I. Baskı, Riyâd, 1986/1406.
- Bedrüddin El-Aynî, Mahmud b. Ahmed, *Umdetül-Karî Şerhi Sahihî'l-Buhârî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1971.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (v. 458/1066), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X., Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad, 1933/1352.
- Bozkurt, Nahide, "Abbâsîlerde İktidarın meşruiyeti Üzerine Bir Analiz", *İslâmiyet*, sayı: III, 2000, S.147-158.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmius-Sahih*, Thk. Mustafa Dib Boğa, 3. Baskı, Dâru İbn Kesîr, Yamame Beyrut, 1987.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (v. 370/981), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I-III, Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye, Matbaatü'l-Evkafi'l-İslâmiyye, 1917.

- Cihan, Sadık *Uydurma Hadisin Doğuşu ve Sosyo Politik Olaylarla İlişkisi: Hz. Peygamber'in Devrinden Abbâsî Halifesi Mutasım Dönemine Kadar*, Etüt Yayınları, Samsun, 1997.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ömer el-Bağdâdî, *Sünen*, Thk. Es-Seyyid Abdullah b. Haşim Yemanî el-Medenî, Dâru'l-Marife, Beyrut 1966-1386.
- Darimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *es-Sünen*, Thk. Fevâz Ahmed Zemirî v.d., 2 c., Dârü'l-Kitâbî'l-Arabî, Beyrut, 1986.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as, *es-Sünen*, 4 c., Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, Humus, 1973.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri sözlüğü*, Rağbet, İstanbul, 1998.
- Faruk Ömer, "Abbâsîlerin Siyasi emellerinin Tarihi Kökenleri", trc. Cem Zorlu, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Dergisi, sayı: XIII, 2002, S., 206
- Hâkim, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyî Muhammed, *el-Müstedrekale's-Sahîheyn*, 4 c., Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye: Haydarâbâd, 1915.
- Hassâf, Ebû Bekr Ahmed b. Ömer, *Kitabu'l-Ahkami'l-Evkâf*, Mektebetü's-Sakafeti'd-diniyye, Kahire, ty
- Hatipoglu, Mehmet Said, *Hilafetin Kureyşliği İslamda İlk Kavmiyetçilik*, Kitabiyat, Ankara, 2005.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâleddin Yûsuf b. Abdillan en-Nemerî, *el-İstizkâr*, thk. Abdulmut'î Emin Kalacî, I-XXX, Dâru Kuteybe, Berut 1993.
- _____, *el-Kâfi fî Furuil-Malikiyye*, Muhammed Ehîd Vad Madik el-Moritanî, I-IV, Matbaatu Hasan, Kahire, 1979/1399
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülaziz (v. 1252/1836), *Şerhu kalâidi'l-manzum nuzumü ferâzi metni'l-mültekâ*, Eser, *Mecmûatü resâli İbn Âbidîn*'in içinde bulunmaktadır, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.
- İbn Battal, Ebu'l-Huseyn Ali b. Halef b. Abdilmelik, *Şerhu'l-Buhârî*, Thk. Ebû Teîm Yasir b. İbrâhim, Mektebetürrüşd, 2.Baskı, Riyad, 2003/1423.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed, Abdurrahman b. İdris, *Tefsirü'l-Kurani'l-Azim*, Thk. Esad b. Muhammed et-Tayyib, I-XIII, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Baz, Mekke, 1997/1417.
- _____, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Dâru İhyâu Türâsi'l-Arabî, I. Baskı, Beyrut, 1952, 1271
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim (v. 235/849), *el-Musannef*, Thk. Muhammed Avvame, 16 c., Dârü'l-Kible, Cidde, 2006.
- İbn Faris, Ebul-Huseyn Ahmed b. Faris, *Mu'cemu mekâyisi'l-luğa*, Thk. Abdusselam Muhammed Harun, I-VI, Dâru'l-Fikr, 1979/1399.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şehâbeddin Ahmed (v. 852/1449), *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, 1. Baskı, Dâru Sadır, Beyrut, 1968.
- _____, *Lisânu'l-mizân*, I-VII, Thk. Dâiretu'lmaârifu'l-nazzâmiyye, Müessetü'l-a'lâmi lil matbuât, 3. Baskı, Beyrut 1406.

- İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (v.241/855), *Müsned*, Thk. Şuayb el-Arnaut, Adil Mürşid, Heysem Abdülgafur, 50 c.,2. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1999/1420.
- _____, *Mesâilu'l-İmâm Ahmed kitabı'l-ilel ve ma'rifeti'r-ricâl li Ahmed b. Hanbel*, Thk.Vasıyyullah b. Muhammed b. Abbas, Mektebetü'l-İslâmî Beyrut 1408/1988.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said, *Muhallâ*, Thk. Muhammed Münir Dımaşkî, I-I, İdaretü't-tibâati'l-Müniriyye, Kahire, 1932/1351.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî (ö. 354/965), *es-Sikât*, I-IX,Thk. Es-Seyyid Şerifüddin Ahmed, Dâru'l-Fikir, 1. Baskı, Beyrut 1975-1390.
- _____, *Sahîhu İbni Hibbân bi Tertîbi İbni Belbân*, IXXIII,Thk. Şuayb el-Arnaut, Muessesetu'r-risâle 2. Baskı, Beyrut, 1414/1993.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvafukuddîn Abdullah Ahmed, *el-Muğnî*, Thk., Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî, v.d., I-XV, 2.Baskı, Hacer li't-Tıba ven-Neşr, Kahire, 1992
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid, *es-Sünen*, Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, 2 c., Dâru'l-Fikr: Beyrut
- İbn Maîn, Yahya, *Yahya İbn Maîn ve kitabı't-Tarih*, Thk. Ahmed Muhammed Nurseyf, Merkezü'l-Bahsi'l-İlim, Mekke, 1979.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükrem, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Dâru's-Sadr, 1.Baskı, Beyrut, t.y.
- İbn Receb El-Hanbelî, *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem*, Thk. Mahir Yasin Fahl, <http://www.almeshkat.net>. 30.05.2017.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Müctehid* ve nihayeti'l- Müktesid, I-II, 4. Baskı, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evladuhî, Kahire, 1975/1395.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' (ö. 230/845), *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-VIII, Dâru sâdir, 1. Baskı, Beyrut, 1968.
- İbn Şazân, Ebû'l-Abbâs Fazl, *el-İzâh*, Thk. Seyyid Celâleddin Hüsey Urmevî, Danişgâh-ı Tahrân, Tahrân, 1984.
- İclî, Ebû'l-Hasan Ahmed b. Abdullah, *Târîhü's-sikât*, Thk. Abdülmu'ti Emin Kal'aci, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.
- Kadı İyâz, Ebu'l-Fadl İyaz b. Mûsâ b. İyâz b. Amrû el-Yahsubî es-Sebtî, *İkmalil-Mülim bi Fevâidi Müslim*, Thk. Yahya İsmail, Dâru'l-Vefâ 1.Baskı, Mısır, 1998/1418.
- Karaman, Hayreddin, *İslam Ansiklopedisi*, "Asabe" maddesi, İstanbul,1991, cilt 3, s. 452-453.
- Kavakçı, Yusuf Ziya, *Suriye-Roma Kodu ve İslâm Hukuku*, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1975, s. 8, 9.
- Kuleynî, Ebû Cafer Muhammed b. Yakub b. İshâk, *el-Furû mine'l-Kâfi*, Thk., Ali Ekber Gaffârî, I-VIII, 3.Baskı, Daru Saab, Daru't-Taarruf, Beyrut, 1981/1401.

- Malik b. Enes, Ebû Abdillâh el-Asbahî, *Muvatta*, Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, I-II, Dâru İhyâu Tûrasilarabi, Mısır, t.y
- Meclisî, Ali Muhammed b. Bakır b. Muhammed Tâkî b. Maksud, *Bihâru'l-Envârî'l-Câmia li Düreri Ahbâril-Eimmeti'l-Ethâr*, I-LLX, II. Baskı, Müessesetül-Vefa, Beyrut, 1983/1403.
- Mervân b. Süleymân, b. Yahyâ b. Ebî Hafs, *Şerh Eşref Ahmed*, Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, Beyrut, 1993
- Mervezî, İshâk b. Mansur, *Mesâil İbn Hanbel ve İshak b. Rahuye*, Camiatul-İslamiyye, I. Baskı, Medine, 2002, 1425.
- Merzubânî, Ebû Ubeydullah Muhammed b. İmrân, *Ahbaru şûara-i Şia: Ahbarusseyyid el-Himyerî*, Thk., M. Hadî el-Eminî, 2. Baskı, Şeriketül-Kütüb, y.y., 1993.
- Mizzî, Ebû'l-Haccac Cemâleddin Yusuf b. ez-Zeki (v. 742/1341), *Tehzîbu'lkemâl fi esmâ'ir-ricâl*, Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, I-XXXV., 1. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988.
- Mogaltay b. Kılıç, b. Abdillâh Ebû Abdillâh el-Bekçerî el-Mısırî el-Hukerî el-Hanefî, *İkmalüt-Tehzîbi'l-Kemâl Fî Esmâ'ir-Rical*, Th. Ebû Abdurrahman Adil b. Muhammed v.d., el-Farûk el-Hadiseti, I. Baskı, Y.y., 2001, 1422.
- Müslim b. Haccâc, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, Thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Dâru İhyâit-Tûrasil-Arabî, I-VI, Beyrut t.y.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdurrahman, *Sünenü'l-Kübrâ*, Thk. Abdulgaffar Süleymân el-Bündârî- Seyyid Kevserî Hasen, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1991/1411.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şerefuiddin (ö. 676/1277), *el-Minhâc fi Şerh-i Müslim b. Haccâc*, I-XVIII, Beyrut, 1972
- Numan b. Muhammed, Ebu Hanife Numan b. Muhammed el-Mansur el-Kadî et-Temimî el-Kayrevânî, *Deâimul-İslam ve zikrul-helal ve haram ve'l-Kadaya ve'l-Ahkam*, Thk., Asaf b. Asgar Feyzî, I-II, 2. Baskı, Dâru'l-Mearif, Kahire, 1965.
- Said b. Mansur, b. Şu'be, el-Horasânî el-Mekkî, *Sünen*, Thk. Habiburrahman el-Azamî, Darus-Selefiyye, 1.Baskı, Bombay, 1403/1982.
- es-Sanânî, Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, Thk. Habiburrahman A'zâmî, I-XI, el-Meclisü'l-İlmi, Beyrut, 1983.
- Settî, Ebû Abdilâh Muhammed b. Süleymân, *Şerhu Muhtasari'l-Hûfî*, Thk. Yahya bu Aruru, I-III, Daru İbn Hazm, Beyrut, 2009/1430.
- Shacht, Joseph, *İslam Ansiklopedisi*, "miras" maddesi, MEB, İstanbul, 1993.
- Sıbtü'l-Mardînî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Muhammed (v. 912/1506), *Şerhü'r-rahbiyye*, Thk. Mustafa Dîb el-Boğa, 8.Baskı, Dârü'l-Kalem, 1998/1419.
- Süheylî, Ebu Kasım Abdurrahman b. Abdullâh b. Ahmed, *Kitabu'l-Ferâiz ve şerhu ayatı'lvasiyye*, Thk., Muhammed İbrahim Benna, Camiatu Karyunus, y.y., 1980.

- Şeyh Saduk, Muhammed b. Ali b. Hüseyin Ebû Ca'fer b. Babbeveyh el-Kummmî, *Men lâ Yاهدuruhu'l-Fakih*, Thk., es-Seyyid Hasen el-Musevî el-Horasânî, I-IV, Dâru Saab, Beyrut 1981.
- Taberî, Ebû Câfer b. Cerîr Muhammed, *et-Tefsîr = Câmiü'l-beyân an te'viliâyî'l-Kur'an*, Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, 26 c., Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003.
- _____, *Tarihul-Ümem vel-Mülük*, Thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim, Daru Süveydân, Beyrut 1967.
- Tahâvî, Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed b. Selamet el-Ezdî (v. 321/933), *Şerhu Meâni'l-âsâr*, Thk. Muhammed Seyyid Cadülhak v.d., 4 c., Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammed, Kahire, 1968
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmiü's-sahîh*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir v.d., 5 c., Dârülhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut t.y.
- Tusî, Ebû Cafer Şeyhu't-Taife Muhammed b. Hasen b. Ali, *Tehzibu'l-Ahkam*, I-X, 4. Baskı, Thk., es-Seyyid Hasan Horasan, Daru Saab, Beyrut, 1981,
- Yazıcı, Abdurrahman, *İslâm Miras Hukukunda Asabe Yoluyla Mirasçılık*, (Basılmamış Doktora tezi), İstanbul, 2011.
- Yücel, Ahmet, *Hadis İliminde Tenkit Terimleri ve İlgili Çalışmalar*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.
- Zahhâr, Ahmed, *eş-Şavaidi's-Şi'riyye, fi Kitabı Delailil-İcâz li Şeyh Abdil-Kadir el-Cürcânî*, 1.Baskı, yy. 1996.
- Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Siyeru Alâmu'n-Nübelâ*, Thk. Şuayb el-Arnaud, Müessetür-risâle, Beyrut t.y.
- _____, *Tarihu'l-İslâm Vefeyâtü Meşâhiril-A'lâm*, Thk. Ömer Abdusselam Tedmiri, Dâru'l-kütübî'l-Arabiyye, Beyrut, 1987/1407.